

Allt går sönder av Chinua Achebe

Även om det fanns skriven litteratur som kan betraktas som modern från Afrika innan 1958 så brukar just det året anses som det då den moderna litteraturen inleds i Afrika. Med Afrikas moderna litteratur menas då den skriven söder om Afrika oavsett på vilket språk. Den norr om Sahara har ofta betraktats som tillhörande arabiska eller Medelhavskulturen, helt enkelt då den har dominerats av Islam och en blick norr mot Medelhavet och Europa. Emellertid anses allt oftare Afrikas litteratur vara hela den geografiska kontinentens.

Oavsett perspektiv betraktas publiceringen av Chinua Achebes debutroman, *Allt går sönder* år 1958 som en vattendelare i de flesta litteraturhistoriska framställningar över kontinenten. Detta trots att flera romaner och framförallt poesi på franska hade publicerats av afrikanska författare under sena 40-talet och 50-talet. Det var främst Negritude-rörelsens litteratur som banade väg för afrikansk litteratur i övriga världen.¹

Det går dock inte att överskatta betydelsen av *Allt går sönder*. Den har blivit den roman som senare romaner från Afrika kom att mätas med.² Många var också de författare, inte alltid lika begåvade, som kopierade Achebes framgång och skrev liknande romaner om mötet mellan traditionell afrikansk kultur och västerländsk. Den har översatts till mer än 50 språk och hamnade på första plats på den lista över Afrikas 100 bästa böcker som sammanställdes 2002.³

Chinua Achebe föddes 16 november 1930 i byn Ogidi i östra Nigeria, där igbo är den dominerande språkkulturen. Hans föräldrar hade konverterat till kristendomen men var aldrig avogt inställda till traditionella religioner, något som präglade Achebe och syns tydligt i hans litteratur, inte minst i debuten. Under hela sin skolgång visade Achebe tydligt sin begåvning och klarade av sina studier snabbare än sina skolkamrater. 1953 tog han sin examen vid Universitetet i Ibadan i ibland annat engelska och historia. Efter examen undervisade han några månader men fick snart jobb på Nigerias statliga radio i Lagos, vilket också möjliggjorde en resa till London, hans första utanför Nigeria. Under denna tid hade han arbetat på sin första roman och väl i Lagos igen fullbordade han den. Flera förlag i England tackade nej (några aktuella förlag i Nigeria fanns inte) men en förläggare på Heinemann läste och insåg att det handlade om en framtida klassiker – och resten är historia, som man brukar säga. Senare kom Achebe att bli redaktör för Heinemanns African Writers Series första 100 titlar. Den utgivningen kan sägas innehålla den moderna afrikanska kanonen, och *Allt går sönder* var dess första titel.

Idag, 80 år gammal innehar Achebe en professur i afrikanska studier vid det prestigefyllda Brown universitetet utanför New York.⁴

Allt går sönder handlar om byn Umuofia och dess möte med Europa främst i form av missionärer. I centrum för romanen står Okonkwo; en av byns stora män. Men när han olyckligtvis dödar ett barn tvingas han i exil under sju år. Under hans frånvaro etablerar sig vita missionärer i byn och inget är sig likt när han återvänder - till och med hans son Nwoye har låtit döpa sig. Men Okonkwo kämpar för att behålla den traditionella Igbo-kulturen och leder kampen emot de vita och deras religion. Det går emellertid inte så bra, kyrkan får hjälp av den vita regeringen och Okonkwo dödar en av dess sändebud. När de kommer för att arresteras honom har han emellertid hängt sig – ett oförlåtligt brott för en igbo.

Det finns flera ingångar till *Allt går sönder*, flera sätt att läsa den.

Den kanske mest uppenbara för skolmiljön är den historiska. Man kontextualiserar romanen i ett kolonialistiskt perspektiv. Att läsa den samtidigt som man i historieundervisningen läser om kolonialismen erbjuder många diskussioner. I detta perspektiv kan man diskutera mötet mellan två kulturer i allmänhet, och i Afrika och Nigeria under kolonialismen i synnerhet. Då måste det uppmärksammas att den ena kulturen är den som innehar makten. **Det gäller även den religiösa konflikten i romanen.** Missionärers del i kolonialismen, i synnerhet dess skolor är intressant att uppmärksamma: Varför lärde man ut engelsk historia och litteratur, jämte kristendomen? Varför ville man att afrikanska gossar – ty några flickor fick givetvis inte gå i

skolan – skulle se upp till Englands historia och kultur? (Jo, man insåg att om man älskar Shakespeare kan det vara svårare att göra uppror mot bardens land och kultur.)

Detta har också med Achebes behov att skriva denna roman att göra, att skildra kolonialismen från ett afrikanskt perspektiv. Vi kan vara vana vid det idag, men 1958 var det något helt nytt. Achebe har själv i en av sina essäer diskuterat varför han skrev romanen och varför han ser sig också som lärare, jämte att vara författare.⁵

Samtidigt kan man fundera på varför han skrev på engelska – hans modersmål har ett skriftspråk och flera miljoner möjliga igbo-läsare. Men som lärare/författare önskade Achebe nå fler läsare med sin skildring av kollisionen mellan en dominerande kolonial kultur och maktmaskin, och en traditionell afrikansk kultur. Han ville också berätta för Västvärlden att Afrika har en historia, en kultur. För detta dög inte hans modersmål.⁶

Achebe beundrade Joseph Conrad, men hatade hans bild av afrikanen i *Mörkrets hjärta* och har skrivit en mycket uppmärksam artikel där han kallar Conrad för rasist – något som fick t o m Olof Lagercrantz att tappa fattningen och gå i taket.⁷ Den bild av Afrika och dess innevånare som finns i *Mörkrets hjärta* och andra europeiska Afrikaskildringar fick Achebe att skriva *Allt går sönder*. **Att sätta romanen i ett sådant kulturhistoriskt perspektiv bör också kunna bli intressant.**

Ett annat sätt att läsa romanen är att studera dess skildring av igbo-kulturen. Första delen av romanen kan läsas som något av en antropologisk skildring. *Allt går sönder* har också ibland kallats för den första antropologiska romanen i Afrika. Som sådan fick den många efterföljare, romaner som ofta mindre framgångsrikt berättade om bylivet i Afrika innan mötet med Europa. Ofta idealiserades det. Så ej i Achebes roman, varför den är så mycket mer än en antropologisk skildring.

Porträtten av protagonisten Okonkwo visar tydligt att Achebe inte är okritisk till afrikanska traditioner. **Och här erbjuds ännu en läsning: man studerar Okonkwo som bokens hjälte/antihjälte.** Vad är han? Ett föredöme i sin kamp för traditionerna, eller en stolle som inte inser att förändringarna inte går att hejda?

Han drivs av en rädsla av att visa svaghet, en rädsla av att misslyckas. Hans far hade varit misslyckad och Okonkwo's största skräck var att jämföras med sin far. Efter en spektakulär brottningsseger tillhörde han också byns främsta, välkänd och respekterad. Allt går också honom väl; han skaffar tre hustrur och flera barn. Men när han återvänder efter de sju åren i exil börjar motgångarna. Hans ena son, den svage (kvinnlige) Nwoye har konverterat (här kan man fundera över varför han egentligen gör det, uppror mot fadern?) **En feministisk läsning av protagonisten är också intressant** och Okonkwo lyckas inte få med sig hela byn i motståndet mot missionärernas religion och kolonialisternas administration. När han i sitt misslyckande tar sitt liv bryter han mot det han kämpat emot, igbo-kulturens traditioner: allt går sönder.

Text av Leif Lorentzon som är fil dr. och lektor på S:t Eriks gymnasium i Stockholm. Han forskar och skriver om Afrikas traditionella och moderna litteratur, bland annat i Karavan och i internationella tidskrifter och deltar i flera forskningsprojekt.

¹ Se avsnittet om Negritude i kommande Världens litteraturhistoria på Studentlitteratur. Även följande länk ger god introduktion: <http://www.worldlingo.com/ma/enwiki/sv/N%C3%A9gritude> Mikaela Lundahls avhandling *Vad är en neger?* erbjuder en utomordentlig idéhistorisk studie över Negritude, emellertid inte mycket om dess litteratur. Mer om den finns i hennes artikel om Negritude i tidskriften *Karavan*, 2000, nr 4.

² Se *Karavan*, 2008, nr 4 där yngre afrikanska författare hyllar romanen på dess 50-årsdag.

³ Se: <http://www.biblioteksforeningen.org/organisation/dokument/pdf/AFRIKAS.pdf>

⁴ Wikipedias artikel om Chinua Achebe på engelska är utmärkt. Vill man läsa romanen på engelska rekommenderas Norton Critical Edition från 2008. Serien är föredömlig med flera centrala artiklar om och av författaren, liksom om romanen ifråga.

⁵ Se bla hans essä "The Novelist as Teacher" från 1965, bla i hans essäsamling *Hopes and Impediments*, 1988.

⁶ Språkfrågan har alltsedan tidigt 60-tal varit aktuell bland Afrikas författare, då de alla har fler språk att välja mellan. Achebes försvar för engelskan finns att läsa i hans artikel publicerad på svenska i *Karavan*, 2010, nr 2-3.

⁷ Se kapitel XI och noten till kommentaren om Achebe i Olof Lagercrantz *En färd med Mörkrets hjärta*.